

## Apie Martiną Buberį ir jo “religijos sociologiją”: curriculum vitae, “tarpžmogiškumas”, “tarp”

### Martino Buberio *curriculum vitae*

Martinus Mordechajus Buberis gimė Vienoje 1878 vasario 8 dieną. Po tėvų skyrybų berniukas apsigyveno pas senelius Lvove, kuris jau nuo pirmo Žečpospolitos padalijimo priklausė Austrijai-Vengrijai. Senelis Solomonas Buberis, prekybos rūmų ir dviejų bankų direktorius, sykiu buvo puikus Talmudo žinovas, aiškintojas bei Midrašų leidėjas. Anūkui jis buvo neginčijamas autoritetas ir neprilygstamas pavyzdys. Nuo mažumės Buberis gyveno daugiakalbėje terpėje: senelių namuose buvo kalbama jidiš ir vokiškai, hebrajų ir prancūzų kalbų jis išmoko dar būdamas vaikas, o lenkų – kiek vėliau, mokydamasis gimnazijoje. Vis dėlto gimtąja Buberis laikė vokiečių kalbą. Matyt, tai buvo senelės Adelės Buber nuopelnas – dar jaunystėje susižavėjusi vokiečių kultūra, šį susižavėjimą ji įskiepijo ir anūkui.

Nors seneliai labai mylėjo anūką ir kiek galėdami stengėsi atstoti jam tėvus, vis dėlto mažasis Martinas jautėsi vienišas. Tikriausiai būtent šis vienišumo jausmas didino reiklumą žmonių santykiams, aštrino tikro dialogo reikmę. Giliai į širdį jam įstrigo vienas vaikystės epizodas, apie kurį pats Buberis pasakoja štai ką: “Labai gerai prisimenu akimirka, kai pirmą kartą suvokiau, jog gyvenimas ne visuomet yra idilė, jog tarpais jis yra net tragedija. (...) Prisimenu, kaip vieną dieną buvau mūsų namo palėpėje su kaimynų dukra, kuri mane prižiūrėjo, ir, atsirėmęs į medinę siją, tylėdamas žiūrėjau į kiemą. Mergaitė buvo daug vyresnė už mane, tad pagalvojau, kad galiu jos paklausti apie savo motiną. Dar ir dabar girdžiu jos balsą, kai ji ramiai pasakė: ne, tavo motina niekada neatvažiuos. Prisimenu, kaip, išgirdęs tuos žodžius, netekau žado. Iš tiesų, daugiau nebuvo apie ką kalbėti. Jaučiau, kad ji pasakė tiesą, ir ta tiesa mane labai įskaudino. Kaip norėjau pamatyti motiną! Tai, jog negaliu jos pamatyti, sukėlė man negrįžtamos netekties jausmą. Kažkas manyje nutrūko. (...) Viskas, ko vėliau išmokau apie dviejų žmonių susitikimo bei dialogo reikšmę, išaugo iš anos akimirkos, kai buvau ketverių metų”<sup>1</sup>.

Vienatvės jausmas lydėjo Buberį ir lenkiškoje Pranciškaus Juozapo gimnazijoje, kurią jis lankė Lvove ir kurioje, jo paties žodžiais tariant, “viešpatavo nepakartojama Austrijos-Vengrijos monarchijos atmosfera – tarpusavio tolerancija be tarpusavio supratimo”<sup>2</sup>. Nors krikščionių ir žydų vaikai lankė tas pačias klases ir nebuvo jokių antisemitinių ekscesų, tačiau nebuvo ir glaudesnio ryšio ar šiltesnių santykių.

1892 metais Buberis išgyvena gilią religinę krizę. Nutolęs nuo sustabarėjusio, savo teisuoliškumu besipuikuojančio judaizmo, keturiolikmetis jaunuolis dvasinės paramos ieško filosofijoje – skaito Kantą ir Nietzsche. Pastarąjį net bando versti į lenkų kalbą.

Baigęs gimnaziją 1896 metais Buberis išvyksta studijuoti į Vieną. Studijuoja be aiškesnės krypties – filosofiją, meno istoriją, vokiečių kultūrą, filologiją. Vėliau studijas tęsia Berlyne, Ciūriche, Miunchene, Leipcige.

1898 metais Leipcige Buberis iš arčiau susipažįsta su besiformuojančiu sionistų sąjūdžiu. Nuo ortodoksalaus judaizmo nutolusį jaunuolį sionizmas imponuoja pirmiausia tuo, kad siūlo naują, sekuliarizuotą tautinės tapatybės modelį – sionistų sąjūdžio tikslas buvo atkurti žydų valstybę Palestinoje. Buberis aktyviai dalyvauja sionistų kongresuose, organizacinėje veikloje, agitacinėse akcijose.

Vis dėlto sionizmą Buberis suvokia pirmiausia kaip kultūrinį sąjūdį, siekiantį greičiau dvasinio žydų tautos atsinaujinimo, o ne politinių tikslų. Šį požiūrį jis išdėstė 1899 metais Bazelyje įvykusiame III sionistų kongrese: “Sionizmas nėra partinės priklausomybės dalykas, o yra pasaulėžiūra. (...) Sąjūdžio nariai turėtų būti sionistais ne taip, kaip esama konservatoriumi ar liberalu, o taip, kaip esama menininku ar žmogumi”<sup>3</sup>.

1899 metais Ciūriche susipažįsta su būsima žmona – rašytoja Paula Winkler (pasirašinėjusia Georgo Munko literatūriniu slapyvardžiu). Sukuria šeimą. Gimsta vaikai: 1900 metais – sūnus Rafaelis, 1901 – dukterė Eva.

1901 metais Buberis tampa Sionistų sąjungos oficialaus leidinio „Die Welt“ („Pasaulis“) vyriausiuoju redaktoriumi. Tačiau jau 1904 metais įvykusiame V Sionistų kongrese išryškėja nesutaikomi prieštaravimai tarp sionizmo sąjūdžio kūrėjo Teodoro Herzlio, svarbiausiu tikslu laikiusio Izraelio *valstybės* atkūrimą, ir Buberio, kuris sionizmą traktuoja ne kaip politinį, o kaip *dvasinį* žydų tautos atgimimą. Buberis priverstas pasitraukti iš „Die Welt“ redakcijos.

Maždaug tuo pačiu metu laimingo sutapimo dėka į Buberio rankas patenka knygelė, kurioje buvo išdėstytas XVII a. Volynėje-Podolėje gyvenusio rabino Baal Šem Tovo mokslas. Apie šį įvykį Buberis rašo:

„[žvelgiau tai, kas yra pirmapradiškai žydiška – žmogaus ir Dievo panašumą, suvoktą kaip veiksmas, kaip tapsmas, kaip užduotis. Šis pirmapradis žydiškumas man tapo tuo, kas yra ir pirmapradiškai žmogiška, tapo žmogiškiausio religingumo turiniu. Pamačiau judaizmą kaip „pamaldumą“, kaip *chasidut*. Ir staiga atmintyje iškilo vaikystės prisiminimai, cadiko ir jo bendruomenės vaizdai, kurie nušvietė mane: suvokiau tobulo žmogaus idėją ir išgirdau kvietimą skelbti tą idėją pasauliui“<sup>4</sup>.

Chasidizme Buberis pirmiausia atrado žmogaus ir Dievo dialogo galimybę. Gilindamasis į chasidų tradiciją, jis suvokė, kad Dievo ir žmogaus santykis nesibaigia vien tuo, kad Dievas perteikia žmogui tam tikrą turinį. Žmogaus ir Dievo bendravimas yra ne žodžiais išreiškiamas turinys, ne kadaise gauti įsakymai, bet čia ir dabar gyvenamas gyvenimas, esamoji, tikra tikrovė. Ši įžvalga padarė lemiamą įtaką visai tolesnei Buberio filosofinių bei teologinių pažiūrų raidai.

1904 metais Buberis apgina daktaro disertaciją apie Mikalojų Kuzietį ir Jakobą Boehmę „Beiträge zur Geschichte des Individuationsproblems“ („Individuacijos problemos istorijos tyrinėjimai“).

1905-1906 metais gyvendamas Florencijoje, pradeda rašyti habilitacinį darbą iš meno istorijos. Vis dėlto chasidizmas ir toliau žavi Buberį. Tad jis grįžta į kraštą, kuriame prabėgo jo vaikystė ir ankstyvoji jaunystė – į Galiciją. Grįžta, kad rinktų ir kauptų senųjų Galicijos chasidų („lenkų chasidų“) palikimą.

1906 metais pasirodo pirmasis „chasidiškų istorijų“ rinkinys – „Die Geschichten des Rabbi Nachmann, ihm nacherzählt von Martin Buber“ („Rabio Nachmano istorijos, perpasakotos Martino Buberio“).

Po poros metų – antra knyga: „Die Legende des Baal Schem“ („Baal Šemo legenda“).

Tačiau chasidizmas jį žavi ne tik „tuo, kas pirmapradiškai žydiška“, bet ir „tuo, kas pirmapradiškai žmogiška“, tad nekeista, kad Buberis neapsiriboja vien judaizmu – 1909 metais pasirodo knyga „Ekstatische Konfessionen“ („Ekstatiniai išpažinimai“), kurioje surinkti įvairių religijų mistinės patirties dokumentai.

1910-1914 m. Buberis išleidžia keletą studijų iš įvairių tautų mitologijos: „Tschuang-Tse. Reden und Gleichnisse“ („Čuang Cze. Kalbos ir palyginimai“), „Chinesische Geister- und Liebesgeschichten“ („Kinų istorijos apie dvasias ir meilę“), „Kalewala. Das Nationalepos der Finnen“ („Kalevala. Suomių tautinis epas“), „Die vier Zweige des Mabinogi. Ein keltisches Sagenbuch“ („Keturiuos mabinogi šakos. Keltų sakmių knyga“).

1913 m. pagaliau pasirodo pirmoji „filosofinė“ Buberio knyga – filosofinė poema „Daniel. Gespräch von der Verwirklichung“ („Danielis. Pokalbis apie realizaciją“).

1916 metais Buberis iš Berlyno persikelia į Hopenheimą. Čia jis redaguoja mėnraštį „Der Jude“.

1921 metais prasideda glaudesnis Buberio bendradarbiavimas su Franzu Rosenzweigu – vienu iš žymiausių XX amžiaus „dialogo filosofijos“ atstovų.

Nuo 1922 metų Buberis dirba Rosenzweigo įsteigtame žydų studijų centre „Freies Jüdisches Lehrhaus“.

1923 metais, pavaduodamas susirgusį Rosenzweigą, Buberis dėsto Frankfurto universitete judaizmą ir žydų etiką. Tais pačiais metais pasirodo „Aš ir Tu“.

Domėjimasis chasidų tradicija gražina Buberį į judaizmą. 1925 metais kartu su Franzu Rosenzweigu jis ima versti hebrajišką Bibliją į vokiečių kalbą (*Verdeutschung der Schrift*). Po poros metų pasirodo pirmieji šio didžiulio, net trisdešimt šešerius metus užsitęsusio darbo vaisiai – Mozės Penkiaknygės vertimas („Fünf Bücher der Weisung“).

Nuo 1923 metų Buberis dėsto judaizmą ir lyginamąją religijotyra Frankfurto prie Maino universitete, o 1930 metais jis tampa šio universiteto ordinariniu profesoriumi.

Po trejų metų, į valdžią Vokietijoje atėjus naciams, iš universiteto tenka pasitraukti. Buberis įsteigia alternatyvinį studijų centrą žydams „Mittelstelle für jüdische Erwachsenenbildung“, kuriame, kad ir sunkiomis sąlygomis, organizuojamos studijos ir atliekami moksliniai tyrimai.

Vis dėlto 1938 metais Buberis priverstas emigruoti iš Vokietijos. Jis persikelia į Palestiną ir

tampa Jeruzalės universiteto socialinės filosofijos ir bendrosios sociologijos profesoriumi. Bibliotika ir religijotyra – sritys, kurios Buberiui, žinoma, buvo kur kas artimesnės, – jam uždarytos dėl nepakankamo ortodoksiškumo.

Gyvendamas Palestinoje, Buberis aktyviai dalyvauja politiniame gyvenime. Jis tampa *Ichud* grupės, siekiančios įkurti dvitautę (žydų ir palestiniečių) valstybę Palestinoje, nariu.

Pasibaigus karui, nuo 1947 m. Buberis kviečiamas skaityti paskaitas įvairiuose Europos bei JAV universitetuose.

Nuo 1951 metų Buberis profesorius-emeritas. Tais pačiais metais Hamburgo universitetas paskiria jam Goethės premiją. Buberis priima šį aukštą jo nuopelnų vokiečių kultūrai įvertinimą, nors daugeliui žydų, negalinčių atleisti vokiečių vykdyto jų tautos genocido, šis premijos paskyrimas atrodo kaip įžeidimas ar pasityčiojimas.

1953 metais – dar vienas garbingas įvertinimas: Vokiečių knygų leidėjų taikos premija, kurią Buberis taip pat priima.

1958 metais Venecijoje miršta žmona Paula.

1963 metais Buberis pagerbiamas Erazmo premija Amsterdame.

1965 birželio 13 dieną Martinas Mordechajus Buberis miršta Jeruzalėje.

### "Tarpžmogiškumas"

1906 metais Buberis pradėjo leisti almanachą "Die Gesellschaft. Sammlung sozialpsychologischen Monographien, hrsg. v. M. Buber I-XL Fr.a.M. 1906-1912". Šioje leidinių serijoje bendradarbiavo sociologijos klasikai Georgas Simmelis, Werneris Sombartas, Ferdinandas Tönniesas ir kt. Pratarmėje, kurioje Buberis išdėsto sumanytos serijos programą, nusakoma ir savita sociologijos kaip mokslo samprata. Pasak Buberio, sociologija visų pirma yra "mokslas apie tarpžmogiškumo formas"<sup>5</sup>. "Tarpžmogiškumą" Buberis čia nusako kaip tai, "kas įvyksta tarp žmonių, kame žmonės dalyvauja kaip beasmeniame procese, ką individas, tiesa, išgyvena kaip savo veiksma ar kėsma, tačiau kas negali būti vien jam be išlygų priskirta"<sup>6</sup>. "Tarpžmogiškumo" sąvokoje glūdi dialektinis prieštaravimas, sąlygojantis dinaminį žmonių tarpusavio santykių pobūdį. Viena vertus tarpžmogiškumas yra *beasmenis* vyksmas. Nors žmogus dalyvauja tame vyksme, vis dėlto jis negali jo iki galo suvokti kaip savo nuosavos tikrovės. Bet kita vertus iš išgyvenimo kylanti tikrovė turi būti visiškai skaidri. Šį skaidrumą jai suteikia

transcendentalinis subjektas, kuris kitaip negu vokiečių klasikinio idealizmo transcendentalinis Aš, turėtų būti nusakomas kaip "transcendentalinis Mes". Individas gali ištirpti šiame Mes kaip savo autentiškoje būtyje. Tačiau toks ištirpimas gali būti ir neautentiškumo, susvetimėjimo apraiška. Apmąstydamas pastarąją galimybę, Buberis remiasi Ferdinando Tönnieso pasiūlyta bendruomenės (*Gemeinschaft*) ir visuomenės (*Gesellschaft*) perskyra. Anot Ferdinando Tönnieso, "bendruomenės" pamatas yra "tobula žmogiškosios valios vienybė kaip pirmapradė arba natūrali būklė, kuri, nepaisant empirinių perskyrų ir persmelkdama pastarąsias, vis dėlto išlieka, įgydama įvairius, priklausomus nuo tarp įvairiopa sąlygotų individų tarpusavio santykių būtinos ir esamos sandaros"<sup>7</sup>. Tuo tarpu "visuomenė" nusakoma kaip "grupė žmonių, kurie, kaip ir bendruomenėje, gyvena ir taikiai sugyvena, tačiau yra ne esmiškai tarpusavyje susiję, o esmiškai atskirti vienas nuo kito, tad kitaip negu bendruomenėje, kurioje žmonės yra tarpusavyje susiję nepaisant visų perskyrų, visuomenėje jie yra atskirti vienas nuo kito nepaisant bet kokio bendrumo"<sup>8</sup>.

Remdamasis šia Ferdinando Tönnieso klasifikacija, Buberis pastebi, jog abiejų priešingų žmonių bendrabūvio formų konkretūs pavidalai aptinkami visose žmogaus gyvenimo sferose. Kai "bendruomenė" virsta "visuomene", teigia jis, tai iš esybės gelmių kylanti valia virsta paprasta savivale, gyva bendruomenė – mechanine valstybe, religinis susivienijimas – Bažnyčia, bendražygių tarpusavio ryšys (*Kameradschaft*) – susivienijimu, kaimo bendruomenė – valdžios aparato vienetu ir t.t.<sup>9</sup> Anot Buberio, norint įveikti išsigimusias visuomeninio gyvenimo formas, būtina grįžti į bendrabūvio betarpiškumą. Tik tada bendrabūvis bus sveikas, o tai reiškia, kad tik tada jame atsivers tikrovė. Tačiau tai bus įmanoma tik tada, kai žmonės rūpinsis savo bendruomenėmis taip, kaip jie rūpinasi "savo meilės ir draugystės ryšiais (*Liebschaften und Freundschaften*) intymiausiomis savo gyvenimo akimirkomis"<sup>10</sup>. Toks rūpestis ir formuoja tai, ką Buberis vadina "tarpžmogiškumo" sfera. Šiai sferai taip pat būdinga tam tikra dialektika. Viena vertus, tai išskirtinė sfera. Tačiau kita vertus, reikšmingumas, kuris šiai sferai tenka sociumo gyvenime, leidžia kalbėti apie jos universalumą. Galima net sakyti, jog tai *tikrovės* kaip tokios sritis – sritis, kurioje tik ir įmanomas tikroviškumas. Tačiau šiame tikroviškume kaip tik ir glūdi dialektinis prieštaravimas. Viena vertus, tikrovė yra ne paprastas to ar kito "daikto" buvimas, o *išgyvenama* tikrovė. Kitaip sakant, tikrovės tikro-

viškumas neatsiejamas nuo individo, be kurio neįmanomas joks konkretus išgyvenimas. Tačiau kita vertus, atskirai paimto individo išgyvenimas negali būti galutinė tikrovė, todėl turi būti toks išėjimas į bendruomenės plotmę, kuris nepanaikintų, bet dargi sustiprintų išgyvenimo tikrovę. Toks dialektinis tarpžmogiškumo sferos pobūdis yra jos sakralumo apraiška. Žmogus, rašo Buberis, yra “kūriny, kuriame įkūnytas dieviškojo visybės atvaizdo pradmuo”<sup>11</sup>. Dar daugiau – pats šventumas kaip išganymas yra ne vienoks ar kitoks turinys, bet tiesiog “buvimas vienas-kitam (*Einander*)”<sup>12</sup>. Tad ir Dievo siekimas yra ne kas kita, kaip bendruomenės siekimas<sup>13</sup>.

Iš to, kas pasakyta, ryškėja Buberio “religijos sociologijos” savitumas. Tai nėra “mokslas”, tyrinėjantis visuomenės “religinį gyvenimą” iš šalies, bet tai nėra ir vien subjektyvaus “religinio išgyvenimo” kultivavimas. Buberis ieško “objektyvumo”, tik tiek, kad tas objektyvumas nieko bendra neturi su Naujųjų laikų “mokslinei” nuostatai būdingu “objektyvumu”, gaunamu abstrahuojantis nuo tyrinėtojo konkreto dalyvavimo tikrovėje, konkreto gyvenimo. Buberio “sociologija” – tai visų pirma “dalyvaujanti sociologija”.

Kita vertus, Buberio interesas religiniam socialinės tikrovės matmeniui nėra partikuliarus. Religija jam nėra vien tam tikra žmonių bendrabūvio forma, ribojama kitų formų. Visuomenė Buberiui yra religinio santykio “vieta” *par excellence*. Buberis yra įsitikinęs, jog teofanija, kuri ankstesniais laikais būdavo susijusi tik su gamtos reiškiniais, mūsų dienomis turi būti siejama greičiau su socialine tikrove. Dievybė “galiausiai pasineria į galimybę, kuri skleidžiasi tarp esybių, ir trokšta apsireikšti per pastarųjų tikrovę, per tikrąją bendruomenę”<sup>14</sup>. Šis atsiribojimas nuo “gamtinės” teofanijos, kai dievybė apsireiškėdavo įvairių gamtos reiškinų pavidalu, gali būti savotiškas Buberio požiūrio į socialinę tikrovę raktas: kaip senovėje žmogus gamtos reiškinuose regėdavo dievybės apraiškas, taip šiuolaikinis žmogus gali ir turi stengtis išvelgti jas socialinėje tikrovėje. Tai reiškia, kad reikia stengtis atidžiau įsiklausyti į žmonių bendrabūvį ir išvelgti tai, kas jame turi transcendencijos prasmę. Toks “įsiklausymas” reiškia visiškai kitokią santykį su socialine tikrove, negu tas, kokį aptinkame “socialiniuose moksluose”. Galima spėti, kad tai, ką čia stengiamasi “išgirsti”, yra dievybės apsireiškimas, analogiškas tam, ką senovėje žmonės galėdavo aptikti šventuosiuose medžiuose, akmenyse, vietovėse, audroje ir pan. – visuose tuose ir panašiuose reiškinuose glūdinčią “antgamtiską” galią. Panaši

galia turėtų apsireikšti ir žmonių tarpusavio santykiuose. Tai įvyksta tada, kai “nuplėšiami tikslingumo manijos primesto sąvokiškumo šydai, individą parodantys ne kaip asmenį, o kaip tam tikros rūšies atstovą, kaip valstybės pilietį, kaip tam tikros klasės narį; ir individai stojasi vienas prieš kitą kaip vieninteliai ir absoliučiai pamatiniai. (...) Juo grynnesnis betarpiškumas, juo tikresnė bendruomenės pilnatvė”<sup>15</sup>.

### “Tarp”

Tokia pilnatvė Buberio sociologijoje įgyja teofanijos reikšmę. Pabrėždamas šią reikšmę, Buberis eina paskui Georgą Simmelį, kuris Buberio redaguotame leidinyje “Die Religion” rašo apie “tarpžmogiškus santykius, kurių substancinė ir ideali išraiška yra dievybės vaizdinys”<sup>16</sup>. Ši frazė, išreiškianti tai, kas pirmiausia rūpi ir Buberiui, skamba beveik kaip citata iš Hegelio “filosofijos mokslų enciklopedijos”. Vis dėlto Buberis su Simmeliu, kalbėdami apie socialinės tikrovės sąsają su “dievybės vaizdiniu”, turi omenyje ką kita, negu Hegelis, tapatinantis žmonijos istoriją su absoliuto sklaida. Matyt, vienas iš esminių skirtumų yra tas, kad Buberis, kalbėdamas apie “Tarp”, neturi omenyje tokio absoliuto, kurio atžvilgiu individas būtų tik nykstantas momentas, kaip mano Hegelis. Buberis negali pripažinti jokios “proto klastos”, viliojančios individus veikti absoliučios dvasios naudai net ir nesuvokiant savo veiklos tikrųjų tikslų. Buberio filosofijoje tarp “Tarp” ir “Aš ir Tu” yra abipusė “priklausomybė”: vieni be kito jie neįmanomi. Tačiau dar svarbesnis skirtumas yra skirtingas pačios filosofinės teorijos statusas. Juk Hegelis *pasakoja* dvasios istoriją: jis *pasakoja* apie tai, kaip dvasia žingsnis po žingsnio atpažįsta save. Tuo tarpu Buberio kalbėjimas yra ne *pasakojimas*, o greičiau *kreipinys*. Žinoma, Hegelis nėra naivus pasakotojas, manantis, kad galima papasakoti “kaip yra iš tikrųjų”. Jis puikiai suvokia, kad tiesioginis pasakojimas pačiu savo vyksmu atskiria save nuo tikrovės, apie kurią pasakoja. Kaip tik šis supratimas ir skatina Hegelį griebtis dialektikos, t.y. taip brėžti pasakojimo trajektoriją, kad pasakojimas vis labiau ir labiau virstų savo paties turiniu ir tuo būdu žingsnis po žingsnio įveiktų turinio ir jo išraiškos susidevinimą. Filosofija yra pasakojimas ir filosofas yra pasakotojas, tačiau tai pasakotojas, kuris yra ypatingas – jis pasakoja pats save ir tuo būdu paverčia save absoliutu – vienintele ir galutine tikrove. Tokiame pasakojime išskleistas žinojimas

aprėpia visas kitas prasmės formas – tikėjimą, ryžtą, meilę ir t.t. Dialogas nuo dialektikos, matyt, ir skiriasi pirmiausia tuo, kad jame nėra galutinio perėjimo nuo žinojimo prie tikėjimo, ryžto ar meilės. Dialoge, kitaip negu dialektikoje, turime reikalą su *tikru* kitu, o ne vien su kito regimybe, kurią panaikinu atpažindamas kitame save patį. Tačiau visa tai lieka tušti žodžiai, jei juos sakysime stovėdami monologinėje paskaitininko ar pasakotojo pozicijoje. Tik tikras dialogo santykis gali atverti prieigas prie dialogo tikrovės.

Matyt, kaip tik todėl Buberis vengia ne tik vartoti Hegelio sąvokas, bet ir stengiasi atsiriboti nuo absoliutaus idealizmo vaizdinių. Matyt, kaip tik todėl pamatine Buberio "kategorija" tampa substantyvuo-tas prielinksnis "Tarp", nulemiantis ir "tarpžmo-giškumo" sąvokos reikšmę. Tai, kas įvyksta šiame "Tarp", yra "būties slėpinys, persmelkiantis kiekvie-ną esybę". Kaip tik šis slėpinys "reikalauja atsižadėti visko, kas taip sunkiai iškovota, atsisakyti net rymojimo savajame Pats, reikalauja peržengti Pats ribas ir žengti susitikimo su esmiška Kitybe link"<sup>17</sup>.

Buberis puikiai suvokia, kad būtis gali būti

suprantama ne kaip "daiktas", o tik kaip santykis – kaip patyrimas arba kaip susitikimas. Susitikimo atveju "Tarp" būtis yra pirminė susitinkančiųjų būties atžvilgiu. Susitikimas yra visiškai betarpiškas. t.y. tarp manęs ir tavęs negali būti nieko, kas tarpininkautų tarp mūsų. Todėl susitikimas negali būti dalykas, kuris kyla iš manęs ar iš tavęs. Jis randasi iš grynos malonės<sup>18</sup>. Susitikimas yra savai-minis vyksmas, kuris nėra nei pasirinkimas, nei buvimas pasirinktu, jis yra ir viena, ir kita, ir aktyvumas, ir pasyvumas vienu metu<sup>19</sup>. Būtent šia prasme "Tarp" yra ontologiškai pirmesnis už susi-tinkančiuosius. Iki susitikimo kiekvienas iš jų buvo patys savaime ir tik "Tarp" daro įmanomą jų susiti-kimą, t.y. buvimą vienas kitam<sup>20</sup>.

"Pradžioje yra santykis: kaip esmės kategorija, kaip pasirengtumas, kaip sugriebianti forma, kaip sielos modelis; kaip santykio apriori; kaip *igimtas Tu*". "Potraukyje ieškoti kontakto (pirmiausia takti-linio, o vėliau ir optinio kito asmens "lytėjimo") labai greitai pasireiškia *igimtas Tu*, tad tas potraukis vis labiau ima reikšti abipusiškumą, "švelnumą"."<sup>21</sup>

## Išnašos

- <sup>1</sup> Hodes A. *Martin Buber. An intimate Portrait*, N. Y., 1971, p. 43.
- <sup>2</sup> Buber M. Autobiographische Fragmente. In: *Philosophy of Martin Buber*, Evanstone, 1963, p. 5.
- <sup>3</sup> Kohn H. *Martin Buber. Sein Werk und seine Zeit*, Köln, 1961, s. 74.
- <sup>4</sup> Buber M. Autobiografische Fragmente. In: *Philosophy of Martin Buber*, Evanstone, 1963, p. 11; Buber M. *Die chassidischen Bücher*, Jakob Hegner Vlg, 1928, s. 665 - 666. Žodis "Chasid" (daugiskaita "chassidim") aptinkamas jau Biblijoje. Psalmių knygoje taip vadinamas pamaldus, dievobaimingas žmogus. II a. pr. Kr. taip buvo vadinami žydai, kurie itin atsidavę praktikavo tradicinį pamaldumą ir tuo priešinosi svetimtaučių įta-kai. Tačiau ypatingą prasmę jis įgijo Viduramžiais susi-formavusios žydų mistikos tradicijos - vad. *kabalos* kontekste. Plg. Gulkowitsch L. *Die Entwicklung des Begriffes Hasid im Alten Testament*, Tartu, 1934, s. 17 - 23.
- <sup>5</sup> *Die Gesellschaft. Sammlung sozialpsychologischen Monogra-phen*, hrsg. v. M. Buber. Bd. I, Frankfurt a. M., 1906, s. XI.
- <sup>6</sup> Ten pat, p. X.
- <sup>7</sup> Tönnies F. *Gemeinschaft und Gesellschaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie*, 1922, s. 8.

- <sup>8</sup> Ibid, s. 39.
- <sup>9</sup> Buber M. *Worte an die Zeit. 2.Heft: Gemeinschaft*, München, 1919, s. 16 - 17.
- <sup>10</sup> Ten pat, p. 21.
- <sup>11</sup> Buber M. *Worte an die Zeit. 1.Heft: Grundsätze*, München, 1919, s. 5.
- <sup>12</sup> Buber M. *Worte an die Zeit. 2.Heft: Gemeinschaft*, München, 1919, s. 7.
- <sup>13</sup> Ten pat, p. 17.
- <sup>14</sup> Ten pat, p. 26.
- <sup>15</sup> Buber M. *Worte an die Zeit. 1.Heft: Grundsätze*, München, 1919, s. 8.
- <sup>16</sup> *Die Religion*, s. 78.
- <sup>17</sup> Buber M. *Werke*, Bd. I, s. 378.
- <sup>18</sup> Ten pat, p. 85.
- <sup>19</sup> Ten pat.
- <sup>20</sup> Plg. Theunissen M. *Der Andere*, s. 273.
- <sup>21</sup> Buberis M. *Dialogo principas I: Aš ir Tu*, V., 1989, p. 96.